

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВОЛИНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

ЗАТВЕРДЖЕНО

Голова приймальної комісії
Волинського національного
університету імені Лесі Українки

«12» травня 2022 р.

ПРОГРАМА
ФАХОВОГО ІСПИТУ
ДЛЯ ВСТУПНИКІВ НА ОСНОВІ ЗДОБУТОГО СТУПЕНЯ «БАКАЛАВР»,
«МАГІСТР», ОКР «СПЕЦІАЛІСТ»
ДЛЯ ВСТУПУ НА НАВЧАННЯ ДЛЯ ЗДОБУТТЯ ДРУГОГО
(МАГІСТЕРСЬКОГО) РІВНЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЗІ СПЕЦІАЛЬНОСТІ 281
ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ
(освітньо-професійна програма – «Державна служба»)

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

До участі у фаховому іспиті зі спеціальності 281 Публічне управління та адміністрування (Державна служба) допускаються особи, які завершили навчання та здобули освітній рівень вищої освіти бакалавра магістра, освітньо-кваліфікаційний рівень спеціаліста, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти.

Програма фахового іспиту передбачає перевірку набуття особою компетентностей та результатів навчання, що визначені стандартом вищої освіти зі спеціальності 281 Публічне управління та адміністрування для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

Фаховий іспит проводиться у формі комп'ютерного тестування і включає завдання із основ економіки та основ держави і права. Програма охоплює комплекс основних питань, перелік літератури для підготовки до іспиту із вищезазначених дисциплін.

Мета програми фахового іспиту для здобуття ступеня магістра з публічного управління та адміністрування – виявлення рівня професійної підготовки вступника, перспективи його становлення як фахівця з обраної спеціальності.

Основи держави і права

Вимоги до рівня знань та умінь

Учасник фахового випробування повинен:

знати:

- основні теоретичні положення держави і права як на рівні їх загальних закономірностей виникнення, розвитку та функціонування, так і окремих державно-правових інститутів;
- загальнотеоретичні поняття і правові категорії;
- форми устрою держави, системи права, законодавства;
- соціальне призначення демократії, природних і невідчужуваних прав та свобод людини;
- концепцію правової держави та можливі шляхи її побудови в Україні;
- конституційний досвід розвитку України, її історичне правонаступництво;
- систему права та законодавства, а також механізми правового регулювання в різних галузях права;
- характер і зміст суспільних правовідносин, що регулюються різними галузями права;
- правовий статус особи у правовій державі;
- підстави юридичної відповідальності при порушенні чинного законодавства;
- форми захисту прав та охоронюваних законом інтересів фізичних і юридичних осіб;
- функції судової влади в системі державної влади;
- компетенцію і функції правоохоронних органів;
- соціальний і правовий зміст реалізації норм права;

уміти:

- цілеспрямовано оперувати поняттями в умовах юридично значимої практичної ситуації, що виникла;
- аналізувати й узагальнювати юридичну практику, виявляти закономірності, методи та форми її здійснення;
- за допомогою особливих правил і прийомів повно, точно й швидко тлумачити нормативні й інші правові акти та договори;
- здійснювати вибір та аналіз правових норм;
- здійснювати правову кваліфікацію, тобто юридичну оцінку всієї сукупності фактичних обставин справи;
- здійснювати певний комплекс процесуальних юридично значимих дій, пов'язаних із вирішенням конкретної життєвої ситуації;
- здійснювати юридичне консультування;
- роз'яснювати окремі теоретичні конструкції, терміни;
- передбачати та пропонувати правомірні альтернативні варіанти вирішення юридичної справи;
- використовувати комп'ютерну техніку для вирішення практичних задач у своїй діяльності.

ТЕМАТИЧНИЙ ВИКЛАД ЗМІСТУ КУРСУ

Тема 1. Теорія держави і права як юридична наука

Загальна характеристика теорії держави і права. Передумови виникнення і розвиток загальнотеоретичної науки про державу і право. Предмет теорії держави і права. Сутність права і держави. Основні та загальні закономірності виникнення, розвитку та функціонування держави і права. Система юридичних понять.

Структура теорії держави та права. Теорія держави. Теорія права.

Функції загальної теорії держави і права як науки. Зміст онтологічної (пізнавальної), евристичної (винахідної), аксіологічної (оцінювальної), прогностичної, виховної, методологічної, ідеологічної та практично-прикладної функцій теорії держави і права.

Тема 2. Походження держави і права

Причини і форми виникнення держави. Економічні, політичні, соціальні, культурні, психологічні фактори як основні причини виникнення держави. Основні теорії виникнення держави. Теологічна, органічна, договірна, завойовницька, космічна, патріархальна, класова та інші теорії виникнення держави. Ознаки, що відрізняють державу від організації публічної влади в первісному суспільстві. Особливості виникнення держави в різних народів світу. Співвідношення держави і суспільства.

Основні теорії походження права. Теологічна, природно-правова, позитивістська, нормативістська, психологічна, інтегральна та інші теорії походження права. Нормативне регулювання в первісному суспільстві. Ознаки права, що відрізняють його від соціальних норм первісного суспільства.

Взаємозв'язок держави і права.

Тема 3. Поняття та загальна характеристика держави

Поняття та ознаки держави. Суверенітет держави. Державна влада: поняття та структура.

Типологія держав. Цивілізаційний та формаційний підходи. Історичні типи держави (рабовласницький, феодальний, буржуазний, капіталістичний, соціалістичний, держава соціальної демократії).

Сутність держави.

Тема 4. Функції держави

Поняття функцій і завдань держави та їхнє співвідношення. Система та зміст функцій держави. Внутрішні та зовнішні, основні та неосновні, постійні та тимчасові функції держави. Функції держави в гуманітарній, економічній та політичній сферах. Особливості внутрішніх і зовнішніх функцій сучасної держави та їхні види.

Форми здійснення функцій держави. Установча, правотворча, правозастосовча, правоохоронна діяльність держави. Методи здійснення державних функцій (заохочення, дозвіл, примус та ін.). Залежність функцій держави від її історичного типу. Функції Української держави в умовах реформування суспільства.

Тема 5. Форма держави

Поняття форми держави та її структурні елементи. Форма державного правління, форма державного устрою, державно-правовий режим.

Республіка та монархія як форми державного правління: їхня сутність та сучасні різновиди. Республіканська форма правління та її види. Загальна характеристика президентської, парламентської, змішаної республік. Основні ознаки монархії як форми правління. Необмежені монархії (абсолютні, деспотичні). Обмежені (конституційні) монархії (дуалістичні, парламентські). Нетипові монархії (виборна, теократична).

Форма державного устрою, прості та складні державні утворення. Унітарна держава та її характерні риси. Унітарні держави з автономним утворенням. Федеративний державний устрій, його види та ознаки. Форми міждержавних утворень (імперія, конфедерація, співдружність,

співтовариство, регіональні, економічні, політичні, військові та інші союзи), їх відмінність від унітарної та федеративної держави.

Поняття державно-правового режиму та його види. Характеристика демократичного та антидемократичного режимів, їх характерні риси. Особливості авторитарного, тоталітарного (фашистського, расистського, військово-диктаторського) режиму. Стан та перспективи розвитку форми Української держави.

Тема 6. Механізм та апарат держави

Поняття механізму держави, його структура та роль у здійсненні функцій держави. Державні організації, державні установи, підприємства у механізмі держави. Основні ознаки механізму держави.

Апарат держави та принципи організації і діяльності апарату сучасної демократичної держави. Поділ влади як принцип організації державного апарату, система стримувань і противаг. Органи держави, їх ознаки та характеристика. Класифікація державних органів.

Система державних органів України. Глава держави. Органи законодавчої, виконавчої та судової влади. Контрольно-наглядові органи. Механізм держави та місцеве самоврядування.

Форми та методи взаємодії органів держави і місцевого самоврядування (делегування функцій та повноважень держави органам місцевого самоврядування). Стан та перспективи розвитку державних органів України.

Тема 7. Політична система суспільства. демократія та держава

Розвиток ідей про політичну систему суспільства у світовій класичній думці про державу і право. Сутність політичної системи суспільства та її основні риси. Елементи політичної системи суспільства. Політичні відносини. Політичні суб'єкти (інститути, організації). Політичні й правові норми. Політична свідомість і політична культура.

Загальна характеристика та ознаки політичної влади. Співвідношення політичної та державної влади. Механізм політичної влади та опозиції. Місце і роль держави у політичній системі та здійснення державної влади.

Об'єднання громадян у політичній системі суспільства: поняття, види та засади їхньої діяльності. Поняття громадської організації та її види. Загальна характеристика політичних партій, види та функції політичних партій.

Форми впливу органів держави на політичні партії, рухи, інші об'єднання громадян і трудові колективи. Взаємодія політичних партій, рухів, інших громадських об'єднань, трудових колективів з державою.

Поняття і основні риси демократії як виду державно-політичного режиму. Основні теорії демократії. Функції і принципи демократії. Форми (безпосередня та представницька) та інститути демократії. Поєднання демократії і захисту інтересів соціальних меншин. Демократія і місцеве самоврядування.

Тема 8. Правова сутність та характерні ознаки правової, демократичної та соціальної держави. громадянське суспільство

Ідея правової держави як загальнолюдська цінність, її становлення і розвиток.

Внесок мислителів минулого і сучасності в теорію правової держави. Характерні риси та ознаки правової держави. Закріплення у конституціях та інших законах основних прав і свобод людини. Панування у суспільстві законів, які виражають волю більшості населення.

Україна як правова держава. Особливість принципу верховенства права у правовій державі. Сутність і мета розподілу влади.

Поняття та ознаки демократичної держави. Поняття та ознаки соціальної держави.

Поняття та загальна характеристика громадянського суспільства. Структура громадянського суспільства.

Тема 9. Держава і особа

Поняття та види правового статусу особи. Загальний, спеціальний та індивідуальний правовий статус. Структура правового статусу особи (суб'єктивні права, законні інтереси, юридичні обов'язки, гарантії здійснення прав та обов'язків, правосуб'єктність, громадянство та ін.)

Поняття основних прав, свобод і обов'язків людини. Історичний розвиток прав людини (теорія трьох поколінь). Класифікація основних прав, свобод і обов'язків людини та громадянина. Особисті права і свободи людини та громадянина. Політичні права і свободи людини та громадянина. Соціально-економічні та культурні права і свободи людини та громадянина. Конституційні обов'язки людини і громадянина. Права дитини. Гарантії прав свобод і обов'язків людини та громадянина. Правовий захист прав і свобод людини та громадянина.

Тема 10. Поняття права. сучасне праворозуміння

Розуміння права. Багатозначність права (суб'єктивне і об'єктивне, природне і позитивне, загальносоціальне і юридичне). Загальне поняття та ознаки об'єктивного права. Нормативність, загальнообов'язковість, системність, формальна визначеність, забезпеченість і гарантованість права. Сутність права. Цінність права. Функції права: загальносоціальні та юридичні (регулятивна, охоронна, захисна). Принципи права.

Право як головний соціальний регулятор суспільних відносин, як система норм, сукупність правил поведінки загального характеру, основа організації та функціонування державної влади, об'єднань громадян, кожної особи. Право як міра свободи. Взаємозв'язок права з економікою та політикою. Право і закон.

Тема 11. Норми права в системі соціального регулювання

Поняття, види та основні ознаки соціальних норм. Соціальні норми як загальні правила поведінки людей у суспільстві, що зумовлені об'єктивними закономірностями і забезпечені різноманітними засобами соціального впливу.

Класифікація соціальних норм. Норми моралі. Звичаї і традиції. Політичні норми. Норми громадських об'єднань (корпоративні норми). Технічні та естетичні норми. Релігійні норми. Норми права.

Поняття та ознаки норм права. Місце норм права в системі соціальних норм. Спільність та відмінність норм права від інших соціальних норм. Ознаки, що відрізняють норми права від норм моралі.

Структура норм права. Гіпотеза, диспозиція, санкція. Співвідношення норм права і статті закону. Види норм права.

Розмежування норми права за суб'єктами правотворчості, або за субординацією у правовому регулюванні. Норми права органів державної законодавчої влади, органів державної виконавчої влади, глави держави та інших суб'єктів правотворчості.

Розподіл норм права за дією на коло суб'єктів, за дією в часі, за територіальною дією. Загальні, спеціальні, виняткові норми права. Норми права постійні та тимчасові, загальнодержавні та місцеві.

Тема 12. Правоутворення та форми (джерела) права

Правоутворення. Правотворчість: поняття, принципи і види. Соціальне призначення правотворчості. Етапи правотворення. Підготовка нормативно-правового акта. Прийняття тексту проекту нормативно-правового акта. Погодження проекту нормативно-правового акта. Доопрацювання проекту. Внесення проекту в правотворчий орган. Обговорення проекту в правотворчому органі. Голосування проекту. Підписання законопроекту. Опублікування і оприлюднення нормативно-правового акта. Принципи правотворчості.

Поняття форми права. Джерела (форми) права та їх класифікація. Правовий звичай. Правовий прецедент. Нормативний договір. Нормативно-правовий акт. Правова доктрина. Релігійно-правовий текст.

Види нормативно-правових актів. Загальна характеристика законів і підзаконних актів. Властивості нормативно-правових актів. Конституція держави – основа правової системи. Відмінність нормативно-правових актів від індивідуальних актів (актів застосування). Дія нормативно-правових актів у часі, просторі й за колом осіб. Чинність нормативно-правових актів. Пряма, зворотна, переживаюча дія нормативно-правових актів.

Тема 13. Система права та система законодавства. систематизація нормативно-правових актів

Поняття системи права. Структурні елементи системи права: правова норма, інститут права, підгалузь права, галузь права. Предмет і метод правового регулювання як підстава поділу системи права на інститути і галузі.

Система законодавства: поняття та види. Галузева (горизонтальна), субординаційна (вертикальна) та федеративна система законодавства.

Система права і система законодавства: співвідношення і взаємозв'язок. Матеріальне та процесуальне право. Публічне та приватне право: загальне поняття та види.

Систематизація нормативно-правових актів (законодавства). Кодифікація, консолідація, звід та інкорпорація нормативно-правових актів. Характерні риси кодифікації. Сучасна кодифікація законодавства в Україні, її основні напрямки, форми та значення у забезпеченні правового стану суспільства і держави. Облік нормативно-правових актів.

Тема 14. Тлумачення правових норм

Поняття і необхідність тлумачення права. Сутність тлумачення-з'ясування, тлумачення-роз'яснення. Засоби тлумачення норм права, поняття та основні риси.

Грамотичне (філологічне, семантичне, лінгвістичне) тлумачення правових норм. Логічне, історичне та наукове тлумачення правових норм. Види тлумачення права за суб'єктами. Офіційне і неофіційне тлумачення права та його види. Автентичне, делеговане (легальне) та доктринальне, професійне тлумачення норм права. За обсягом: буквальне, поширювальне та обмежувальне тлумачення. За сферою дії: нормативне, казуальне (індивідуальне).

Акти тлумачення, їх види та юридична природа.

Тема 15. Реалізація права

Сутність, поняття, основні ознаки реалізації права. Основні форми безпосередньої реалізації права. Використання норм права. Виконання приписів норм права. Дотримання норм права. Засоби забезпечення належної реалізації права.

Застосування норм права як особлива форма його реалізації. Основні ознаки застосування права. Індивідуальний характер застосування права. Застосування права як вид діяльності державних органів. Процесуальна форма застосування права. Прийняття індивідуального правового акту як кінцевий етап правозастосування. Механізми та основні стадії процесу застосування норм права. Загальні вимоги правильного застосування правових норм. Застосування правових норм за аналогією в разі прогалин у законодавстві. Аналогія закону й аналогія права. Юридичні колізії і способи їх вирішення.

Тема 16. Правовідносини

Поняття та основні ознаки правових відносин. Правовідносини як вольові суспільні відносини, створені на основі норм права. Індивідуальний характер правовідносин. Забезпеченість правовідносин засобом державного примусу. Основні види правовідносин. Регулятивні та охоронні, активні й пасивні, відносні й абсолютні правовідносини. Передумови виникнення і функціонування правовідносин. Взаємозв'язок норми права і правовідносин.

Суб'єкти правовідносин. Правоздатність і дієздатність суб'єктів правовідносин. Правовідносини як форма існування й реалізації прав і обов'язків. Обставини, з настанням яких виникають, змінюються або припиняються правові відносини. Юридичні факти та їх класифікація. Юридичні дії та події. Юридичні презумпції.

Тема 17. Правова поведінка. Юридична відповідальність

Поняття та структура правової поведінки. Поняття та основні ознаки правомірної поведінки. Види правомірної поведінки. Об'єктивна та суб'єктивна сторони правомірної поведінки. Маргінальна та конформістська поведінка, умови та причини їх існування у сучасному суспільстві.

Зловживання суб'єктивним правом. Об'єктивно протиправна поведінка.

Загальна характеристика та ознаки правопорушення. Протиправність, суспільна небезпека (шкідливість), вина (умисел, необережність), караність, деліктоздатність суб'єкта правопорушення. Елементи правопорушення. Суб'єкт, об'єкт, суб'єктивна сторона, об'єктивна сторона правопорушення. Види правопорушень. Злочини, проступки (види проступків). Причини правопорушень і шляхи їх усунення.

Поняття, ознаки, принципи і види юридичної відповідальності. Конституційна, цивільна, дисциплінарна, адміністративна, кримінальна, матеріальна відповідальності. Стадії юридичної відповідальності. Обставини, що виключають юридичну відповідальність. Підстави звільнення від юридичної відповідальності. Необхідна оборона і крайня необхідність. Презумпція невинуватості як гарантія прав людини та громадянина. Юридична відповідальність і державний примус.

Тема 18. Правосвідомість і правова культура

Поняття та основні риси правової свідомості. Структура правової свідомості, її елементи: правова ідеологія, правова психологія, правова поведінка. Вплив правосвідомості на законотворчу та правозастосувальну діяльність. Види правової свідомості: теоретична, професійна, побутова. Професійна правосвідомість юриста. Поняття правової світоглядної ідеології.

Правова культура: її сутність та основні риси, форми прояву в суспільстві. Правові погляди і принципи. Правовий нігілізм, причини його виникнення, форми, вплив на стан режиму законності, реалізацію та забезпечення прав і свобод громадян. Роль правової культури у формуванні громадянського суспільства та правової держави. Правова культура у законодавчій і правозастосувальній діяльності. Професійна правова культура.

Тема 19. Законність і правопорядок

Поняття законності. Сутність, основні ознаки та значимість законності. Загальність і обов'язковість додержання і виконання закону. Законність як метод цивілізованого державного управління. Принципи та вимоги законності.

Гарантії законності, їх поняття і види. Суспільні та юридичні гарантії законності. Недійсність нормативно-правових актів, прийнятих всупереч законам. Скасування або зміна неправових нормативно-правових актів державної влади. Контроль і нагляд за дотриманням законів спеціальними органами. Своєчасний та справедливий розгляд скарг громадян щодо порушення прав людини. Конституційні гарантії законності.

Суспільний та правовий порядок. Сутність правопорядку, його характерні риси. Структура, функції та принципи правопорядку. Взаємозв'язок правопорядку і законності. Законність, правопорядок і дисципліна.

Тема 20. Правове регулювання суспільних відносин та його механізм

Правове регулювання і його вплив на суспільні відносини. Поняття, предмет, прийоми і типи правового регулювання. Правове регулювання як владний вплив держави з допомогою всіх юридичних засобів на суспільні відносини з метою їх розвитку. Основні стадії правового регулювання.

Механізм правового регулювання як система засобів правового впливу на всі суб'єкти суспільного життя, формування їхньої правової поведінки. Елементи механізму правового регулювання. Правові норми. Юридичні факти. Індивідуальні юридичні приписи, правовідносини, акти реалізації норм права. Місце і роль держави у функціонуванні механізму правового регулювання відносин.

Якість правового регулювання суспільних відносин. Ефективність правового регулювання. Економічність правового регулювання. Цінність правового регулювання. Вимоги до механізму правового регулювання у державах соціальної демократії.

Тема 21. Правова система суспільства

Поняття та ознаки правової системи суспільства. Структура правової системи суспільства, її підсистеми (інституціональна, нормативна, ідеологічна, функціональна, комунікативна).

Поняття правової сім'ї. Типи (сім'ї) правових систем сучасності. Континентальний (романо-германський) тип правових систем. Англосаксонський (прецедентний) тип правових систем. Релігійний та інші типи правових систем.

Правова система і право.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

Нормативно-правові акти

1. Декларація про державний суверенітет України від 16.07.1990 року № 55-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-12#Text>.
2. Конституція України: Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР (редакція від 01.01.2020 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
3. Кримінальний кодекс України від 26.01.2011 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2001-05#Text>.
4. Про всеукраїнський референдум: Закон України від 6.11.2012 р. № 5475-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5475-17#Text>.
5. Про громадянство України: Закон України від 18.01.2001 р. № 2235-III (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2235-14#Text>.
6. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України: Закон України від 15.04.2014 р. № 1207-VII (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18#Text>.
7. Про Конституційний Суд України: Закон України від 13.07.2017 р. № 2136-VIII (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19#Text>.
8. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21 травня 1997 року № 280/97-ВР (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text>.
9. Про проголошення незалежності України: Постанова Верховної Ради Української РСР від 24.08.1991 р. № 1427-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1427-12#Text>.
10. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.

Список літератури

1. Бостан С. К., Гусарев С. Д., Пархоменко Н. М. та ін. Теорія держави і права: навч. посіб. Київ: Академія, 2013. 346 с.
2. Демків Р. Я. Конституційне право України: курс лекцій. Львів: Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2012. 332 с.
3. Загальна теорія держави і права: (підруч. для студ. юрид. спец. вищих навчальних закладів) / [М. В. Цвік, В. Д. Ткаченко, Л. Л. Рогачова та ін.]; за ред. М. В. Цвіка, В. Д. Ткаченка, О. В. Петришина. Харків: Право, 2002. 432 с.
4. Кельман М. С., Мурашин О. Г. Загальна теорія держави і права: підручник. Київ: Кондор, 2006. 477 с.
5. Конституционные преобразования в Украине: история, теория и практика: монография / М. Ф. Орзих, А. Р. Крусян, В. Н. Шаповал и др.; под ред. М. Ф. Орзиха. Киев: Юринком Интер, 2013. 512 с.
6. Котюк В. О. Основи держави і права. Київ: Атіка, 2004. 518 с.

7. Лисенков С. Л., Колодій А. М., Тихомиров О. Д., Ковальський В. С. Теорія держави і права: підручник / за ред. С. Л. Лисенкова. Київ: Юрінком Інтер, 2005. 448 с.
8. Майданник О. О. Конституційне право України: навч. посіб. Київ: Алерта, 2011. 380 с.
9. Олійник А. Ю. Основи історії і теорії держави і права: навч. посіб. Київ, ЦУЛ, 2015. 197 с.
10. Погорілко В. Ф., Федоренко В. Л. Конституційне право України: підручник. 2-ге вид., перероб. і доп. Київ: Алерта: КНТ: ЦУЛ, 2010. 432 с.
11. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права і держави: навч. посіб. Київ: Атіка, 2002. 312 с.
12. Рудик П. А. Теорія держави: основні теорії, концепції, підходи до вивчення: навчальний посібник. 2-ге вид., перероб. та допов. Київ: Алерта, 2015. 288 с.
13. Селецький С. І. Теорія держави і права. Київ: Центр учбової літератури, 2017. 246 с.
14. Сєрьогін В. О. Конституційне право України : навч. посіб. Харків: ХНУВС, 2010. 368 с.
15. Скакун О. Ф. Теорія держави і права. Харків: Консум, 2001. 656 с.
16. Скрипнюк О. В. Конституційне право України: підручник для студентів вищих навчальних закладів. Київ: Ін Юре, 2010. 672 с.
17. Совгіря О. В., Шукліна Н. Г. Конституційне право України. Повний курс: навч. посіб. 2-ге вид., перероб. і доп. Київ: Юрінком Інтер, 2012. 544 с.
18. Теорія держави і права (опорні конспекти) / автор-упорядник Кравчук М. В. Київ: Атіка, 2003.
19. Теорія держави і права: академічний курс: підручник / за ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. Київ: Юрінком Інтер, 2006. 688 с.
20. Теорія держави та права: навч. посіб. / [Є. В. Білозьоров, В. П. Власенко, О. Б. Горова, А. М. Завальний, Н. В. Заяць та ін.]; за заг. ред. С. Д. Гусарєва, О. Д. Тихомирова. Київ: НАВС, Освіта України, 2017. 320 с
21. Фрицький О. Ф. Конституційне право України: підручник. 3-є вид., перероб. і доп. Київ: Юрінком Інтер, 2006. 512 с.
22. Чушенко В. І., Заяць І. Я. Конституційне право України: підруч. Київ: Видавничий Дім "Ін Юре", 2007. 488 с.
23. Шаптала Н. К., Задорожня Г. В. Конституційне право України: навч. посіб. Дніпропетровськ: ТОВ «ЛізуновПрес», 2012. 472 с.
24. Шляхтун П. П. Конституційне право України: підручник. Київ: Освіта України, КНТ, 2008. 592 с.

ОСНОВИ ЕКОНОМІКИ

Пояснювальна записка

Навчальна дисципліна «Основи економіки» передбачає вивчення економічних законів, що управляють виробництвом, розподілом, обміном та споживанням життєвих благ, дає ключ до усвідомлення економічних понять та категорій з врахуванням досягнень світової економічної думки.

Багатогранність економічної науки дає можливість розглянути питання економічного життя суспільства на різних рівнях: мікро-, макро- та глобальному.

У процесі вступного випробування майбутній «Магістр» повинен виявити:

знання:

- економічних категорій та економічних законів;
- закономірностей та особливостей функціонування економічних систем;
- загальних основ суспільного виробництва і закономірностей його розвитку;
- термінології і основних методів економічного аналізу на мікро- та макрорівні;
- проблем економіки, закономірностей її розвитку, суперечностей, методів регулювання;
- принципів раціонального поведіння господарських суб'єктів на ринку;
- економічних основ функціонування та розвитку світового господарства.

уміння:

- використовувати знання про економічні категорії і закони для аналізу основних економічних явищ та процесів в світі, країні, регіоні;

- застосовувати методи економічного аналізу при дослідженні економічних процесів та явищ;
- аналізувати особливості розвитку та становлення економічних відносин між людьми у процесі господарської діяльності.

ТЕМАТИЧНИЙ ВИКЛАД ЗМІСТУ КУРСУ

Тема 1. Загальнотеоретична дисципліна як наука

Економіка – основа життя людини і суспільства. Виробництво як процес: його технічна і суспільна сторони.

Економічні ресурси і фактори виробництва. Життєві блага або економічний продукт. Структура економічного продукту. Інвестиційні і споживчі блага в структурі продукту.

Позитивний аспект предмету політичної економії. Людина в економіці. Людські потреби і економічні відносини. Соціально-економічні відносини. Економічний зміст власності. Типи і форми власності. Організаційно-економічні відносини. Поділ і кооперація праці, організація і технологія суспільного виробництва.

Нормативний аспект предмету економічної теорії. Проблема економічного вибору і крива виробничих можливостей (крива трансформації). Об'єктивні основи розробки ефективної економічної політики.

Економічні категорії, закони і принципи та їх значення для пізнання економічних процесів і явищ. Визначення предмету економічної теорії (політичної економії) та його сторін. Функції політичної економії. Політична економія та економікс. Методи пізнання економічних явищ і процесів.

Тема 2. Економічні системи

Економіка і науково-технічний прогрес (НТП). Еволюційна і революційна форми НТП. Вплив НТП на зміст, продуктивну силу, інтенсивність і якість праці. Поняття технологічного способу виробництва. Сучасна НТР та її вплив на спосіб виробництва. Доіндустріальний, індустріальний та постіндустріальний типи технологічного способу виробництва. Формування «інформаційного» суспільства і поява «нової економіки».

Поняття економічної системи та її елементів. Економічні категорії і закони розвитку економічних систем. Типи економічних систем, їх компаративний аналіз. Господарський кругообіг в економічній системі.

Ринкова економіка, її види і сучасні моделі. Планова (командно-адміністративна) економічна система та її моделі. Особливості економічної системи трансформаційного типу. Типи перехідних (транзитивних) економік. Еволюція економічних систем і проблеми становлення сучасної цивілізації та економічної єдності світу.

Тема 3. Товарний тип виробництва – основа ринкової економіки

Поняття, зовнішні ознаки і визначальні риси ринкової системи господарювання. Ринок як економічна категорія. Ринкова структура та інфраструктура.

Товарне виробництво як детермінанта ринкової економіки. Суть і причини виникнення товарного виробництва. Товарний і натуральний типи господарства та особливості їх взаємоз'язку на різних етапах еволюції економічних систем. Товарне господарство і командна (планова) економіка. Проблеми формування суб'єктів товарного виробництва за умов ринкової трансформації вітчизняної економіки: приватизація, реструктуризація і корпоратизація господарських структур.

Товар та його властивості. Економічний зміст категорії «товар». Корисність, або споживна вартість, як властивість товару. Мінова вартість, як властивість товару. Визначення економічної природи мінової вартості за концепцією витрат праці. Вартість і закон вартості товару. Визначення економічної природи мінової вартості за концепцією корисності. Поняття корисності блага.

Тема 4. Теорія грошей і грошового обігу

Закономірності виникнення і суть грошей. Походження і суть грошей за металістичною,

номіналістичною, кількісною і товарною теоріями. Товарні і символічні гроші. Функції грошей та їх еволюція.

Система грошового обігу та еволюція її типів. Системи біметалізму та монометалізму. Етапи еволюції золотого монометалізму: золотомонетний, золотозливковий та золотодевізний стандарти. Сучасна система нерозмінних кредитних грошей.

Розгорнутий вираз рівняння обміну і поняття грошового агрегату. Сучасна система грошових агрегатів. Визначення кількості готівкових грошей, необхідних для обігу. Поняття грошової мультиплікації. Визначення кількості грошей з врахуванням грошового мультиплікатора. Порушення дії закону грошового обігу: інфляція і дефляція.

Тема 5. Ціна і ринкова рівновага

Ціна товару. Визначення економічної природи ціни товару за трудовою теорією вартості і за теорією граничної корисності блага: компаративний аналіз. Сучасна маржиналістська версія економічної природи ціни товару.

Закон попиту. Характер залежності обсягів попиту на товар від коливань ринкової ціни. Функція попиту, її графіки та рівняння. Нецінові чинники та графічне відображення їх впливу на попит.

Закон пропозиції. Характер залежності обсягів пропозиції товару від коливань ринкової ціни. Функція пропозиції, її графіки та рівняння. Нецінові чинники пропозиції і графічне відображення їх впливу на пропозицію товару.

Ціна ринкової рівноваги та механізм її досягнення. Поняття рівноважної ціни. Павутиноподібна модель забезпечення ринкової рівноваги. Причини та наслідки порушення ринкової рівноваги. Рівновага за умов монопольних і державних обмежень ринкового ціноутворення.

Тема 6. Підприємництво та його суб'єкти

Підприємництво як економічна категорія і як метод господарювання. Суть, функції, форми і види підприємницької діяльності. Поняття бізнес-діяльності. Проблеми формування ефективної системи підприємництва в Україні.

Суб'єкти структури підприємництва: домашнє господарство, фірма (підприємство), держава. Інфраструктурні суб'єкти економічної системи.

Тема 7. Підприємство як економічний агент бізнес-діяльності

Підприємство як первинна ланка економіки. Підприємство і фірма. Сучасна теорія фірми. Економічна та юридична самостійність підприємства. Поняття юридичної особи.

Види підприємств за формами власності. Приватні, колективні, державні, змішані та спільні підприємства. Сучасні проблеми формування багатокладної економіки в Україні.

Організаційно-правові форми підприємства. Одноосібне підприємство (власне діло). Підприємницьке товариство (спілка): повне товариство, товариство з обмеженою відповідальністю (лімітед) і командитне підприємницьке товариство. Корпорація (акціонерне товариство).

Форми організації корпоративних підприємств. Спільні риси та відмінності форм корпоративних об'єднань, що утворюються на основі горизонтальної і вертикальної інтеграції та диверсифікації виробництва.

Форми підприємств за рівнем концентрації і централізації виробництва. Великі, середні і малі підприємства: їх переваги та недоліки. Венчурні та лізингові фірми.

Управління підприємством. Менеджмент та маркетинг фірми. Управління системою трудових стосунків окремої фірми.

Тема 8. Інвестиційні ресурси підприємства

Пасиви підприємства. Суть, джерела і структура інвестиційних ресурсів підприємства.

Кругообіг і оборот інвестиційних ресурсів підприємства. Кругообіг капіталу, його суть, стадії і функції. Оборот капіталу: час і швидкість. Основні та оборотні засоби підприємства та

особливості їх відшкодування. Амортизація. Норма амортизації.

Активи підприємства. Оборотні та необоротні активи. Суть і структура інвестицій. Валові і чисті інвестиції. Прямі та «портфельні» інвестиції. Реальні інвестиції.

Тема 9. Витрати і доходи підприємства

Поняття витрат підприємства: концепції визначення. Принцип альтернативності у визначенні економічної природи витрат підприємства. Поняття виробничих і реалізаційних витрат. Трансакційні витрати. Бухгалтерські (наявні) та економічні (імпліцитні) витрати. Зовнішні і внутрішні витрати. Постійні і змінні витрати: їх економічна природа та структура. Валові та середні значення витрат фірми. Поняття граничних витрат.

Дохід підприємства та його форми. Валовий і чистий дохід. Звичайна, капітальна і дивідендна форми доходу фірми. Граничний дохід. Економічна природа прибутку фірми.

Ефективність підприємницької діяльності фірми: поняття та система показників. Рентабельність господарської діяльності фірми та методи її визначення. Коефіцієнти прибутковості та оборотності активів фірми.

Тема 10. Типи ринкових структур

Ринкова структура та критерії визначення її типів. Чотири моделі галузевих ринків та їх характерні ознаки.

Конкуренція як іманентна форма функціонування ринкової економіки. Досконала конкуренція як особливий тип ринкової структури. Графічне відображення моделі досконалої конкуренції. Чиста конкуренція та економічна ефективність.

Монополія у широкому розумінні. Умови, причини виникнення і форми монополії. Особливості функціонування моделі ринку чистої монополії. Рівень монопольної ринкової влади і система показників її оцінки. Необхідність антимонопольного регулювання.

Характерні ознаки монополістичної конкуренції і олігополії як форм недосконалої конкуренції.

Тема 11. Ринок праці і заробітна плата

Ринок праці, його суть та історичні умови виникнення. Робоча сила як товар.

Заробітна плата як ціна фактора праці. Концепція граничної продуктивності. Теорія людського капіталу. Ефект взаємозаміщення у визначенні ринкової ціни фактора праці.

Економічна рівновага та моделі ринку праці. Попит і пропозиція на ринках праці та чинники, що їх визначають. Конкурентна, моносонічна і профспілкова моделі ринку праці та особливості їх рівноважного функціонування. Випадок двосторонньої монополії на ринку праці.

Неповна зайнятість. Порушення рівноваги ринків праці і виникнення безробіття за марксистською, класичною і кейнсіанською теоріями.

Заробітна плата як форма факторного доходу. Суть, форми і системи заробітної плати як доходу на фактор праці.

Кількісні визначення заробітної плати. Номінальна і реальна заробітна плата. Індекс реальної заробітної плати. Мінімальна заробітна плата і прожитковий мінімум. Диференціація національних рівнів заробітної плати та чинники, що її визначають. Динаміка реальної заробітної плати і її вплив на продуктивність праці.

Тема 12. Ринок капіталів, підприємницький дохід і процент

Капітал як економічна категорія. Багатоваріантність трактувань суті капіталу в економічній науці. Фізична і грошова форми капіталу.

Ринок капіталу у формі ринку кредитних (інвестиційних) ресурсів. Закономірності виникнення ринку кредитних (інвестиційних) ресурсів. Капітал-власність і капітал-функція.

Механізм функціонування ринку кредитних (інвестиційних) ресурсів. Попит і пропозиція на ринках кредитних ресурсів та чинники, що їх визначають. Умови рівноваги ринку кредитних (інвестиційних) ресурсів.

Вплив фактору часу на ринок інвестиційних ресурсів. Проблеми дисконтування грошових

потоків. Визначення майбутньої і теперішньої вартості інвестицій.

Кредит як форма руху ринку капіталів. Комерційний і банківський кредит. Кредитно-банківська система. Центральний банк і комерційні банки. Видатки і доходи банків. Рентабельність банківського бізнесу. Небанківські кредитні установи. Проблеми формування ефективної кредитно-банківської системи в Україні.

Ринок капіталу у формі ринку цінних паперів. Закономірності виникнення ринку цінних паперів. Реальний і фіктивний капітал. Основні види цінних паперів. Первинний і вторинний ринки цінних паперів.

Фондова біржа як організований ринок фондових цінних паперів. Функції і операції фондової біржі.

Тема 13. Ринок природних ресурсів і рента

Суть і специфіка ринку природних ресурсів. Рідкісність і невідтворюваність природних ресурсів та їх вплив на співвідношення попиту і пропозиції. Рента як ціна фактору природних ресурсів. Ціна землі. Умови рівноваги ринку природних ресурсів.

Рента як форма доходу на фактор природних ресурсів. Рента і орендна плата. Проблеми розподілу і використання рентного доходу.

Форми ренти. Земельна рента як форма економічної ренти. Диференціальна земельна рента та її варіанти. Рента в добувній промисловості і будівництві.

Форми господарювання у сільськогосподарському виробництві країн з перехідною економікою. Приватновласницька спрямованість реформування організаційних форм господарювання. Основні види підприємницьких структур в сучасному сільському господарстві України. Агропромислова інтеграція та напрями її поглиблення.

Тема 14. Розподіл і перерозподіл факторних доходів

Первинний розподіл факторних доходів. Первинні доходи і оцінка ступеня рівномірності їх розподілу.

Перерозподіл доходів. Необхідність перерозподілу суспільних благ і доходів. Критерії ефективності і справедливості у визначенні меж перерозподілу. Канали і механізм перерозподілу. Похідні доходи.

Споживання як кінцевий результат розподілу. Кінцеві доходи населення і бюджет сім'ї. Єдність фізіологічних, економічних, соціальних і духовних аспектів у визначенні рівня добробуту. Необхідність та шляхи подолання бідності в Україні.

Тема 15. Національний суспільний продукт

Сукупний продукт нації і проблема його оцінки. Повна (сукупна) вартість національного продукту. Вартість проміжного і кінцевого продукту. Проблема повторного рахунку. Додана вартість суспільного продукту. Суть системи національних рахунків.

Валовий внутрішній, валовий національний продукт, валовий національний дохід, чистий національний дохід, національний дохід, їх економічний зміст.

Поняття національного багатства та його основні структурні компоненти.

Ефективність виробництва національного продукту і система її показників. Поняття соціально-економічної ефективності.

Тема 16. Динаміка національної економіки

Поняття і типи динаміки національної економіки. Зміст економічного зростання та економічної стагнації. Економіко-екологічні проблеми гіпертрофованого економічного зростання.

Система показників динаміки національної економіки. Фактори капіталу, праці і технічного прогресу в динаміці національного продукту. Поняття виробничої функції. Фактори споживання, заощадження та інвестування в динаміці національного продукту.

Тема 17. Нестабільність і рівновага національної економіки

Загальні уявлення про рівновагу національної економіки та її нестабільність. Суспільне відтворення та його типи і господарський кругообіг.

Нестабільність національної економіки і циклічний характер економічного розвитку. Причини економічної циклічності. Цикл ділової активності та його фази. Механізм циклічного розвитку економіки. Загальні уявлення про рівновагу національної економіки.

Тема 18. Регулювання національної економіки

Роль та місце держави в національному регулюванні. Історичні віхи становлення державного впливу. Державні функції та методи впливу. Фінанси, їх класифікації то особливості.

Державний бюджет і його основні форми. Видатки та доходи державного бюджету. Вплив дефіциту бюджету і державного боргу на національну економіку. Управління бюджетним дефіцитом.

Податки, їх різновиди. Фінансово-бюджетне регулювання. Грошово-кредитна система, її зміст. Центральний банк, комерційні банки і небанківські кредитні установи. Зміст, цілі, методи та інструменти монетарної (грошово-кредитної) політики.

Тема 19. Світове господарство в умовах глобалізації

Закономірності формування і розвитку світового господарства. Економічна суть світового господарства та закономірності його становлення. Інтернаціоналізація економіки і міжнародний поділ праці. Міжнародна економічна інтеграція, її форми та етапи. Європейський Союз.

Оцінка результатів зовнішньоекономічної діяльності. Поняття та система показників ефективності зовнішньоекономічної діяльності. Торговельний баланс країни. Платіжний баланс та його структура.

Глобалізація світогосподарських зв'язків. Поняття та форми прояву глобалізації світового господарства. Країни «центру» та країни «периферії» глобалізованого світу – проблеми взаємовідносин між ними. Проблеми входження економіки України до системи глобалізованого світового господарства.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Башнянин Г. І. Політична економія: підручник. Київ, 2002.
2. Беляєв О. О., Бебело А.С. Політична економія. Київ, 2001. 328 с.
3. Білецька Л. В., Білецький О. В., Савич В. І. Економічна теорія. Київ, 2005. 652 с.
4. Ватаманюк З. Вступ до економічної теорії. Львів, 2005. 346 с.
5. Гальчинський А., Єщенко П. Економічна теорія: підручник. Київ, 2007. 503 с.
6. Гронтовська Г. Е., Косік А. Ф., Ряба О. І. Економічна теорія: навч. посібник для самостійного вивчення дисципліни. Рівне: НУВГП, 2010. 370 с.
7. Економічна теорія / ред. І. Ф. Комарницький. Чернівці, 2006.
8. Економічна теорія: навч. посіб. / [В. Б. Захожая, А. І. Козлова, О. А. Діденко та ін.]: під кер. та наук. ред. В. Б. Захожая. Київ: ДП «Вид. дім. «Персонал», 2016. 520 с.
9. Економічна теорія: підручник / В. Д. Лагутін, Ю. М. Уманців, Т. А. Щербакова та ін.; за заг. ред. В. Д. Лагутіна. Київ: Київ. нац. торг. екон. ун-т, 2017. 608 с.
10. Економічна теорія: підручник / за ред. В. М. Тарасевича. Київ: ЦНЛ, 2006. 784 с.
11. Економічна теорія: Політекономія: підручник / за ред. В. Д. Базилевича; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. 9-те вид., доповн. Київ: Знання, 2014. 710 с.
12. Економічна теорія: Політекономія: підручник / за ред. В. Д. Базилевича. Київ Знання-Прес, 2008. 719 с.
13. Кокарев І. В. Основи економічної теорії: курс лекцій. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2017. 220 с.
14. Костюк В. С., Андрущенко А. М., Борейко І. П. Економічна теорія: навч. пос. В. С. Костюк., Київ: Центр учбової літератури, 2009. 282 с.
15. Крупка М. Основи економічної теорії. Київ, 2002. 344 с.
16. Кулішов В. В. Основи економічної теорії: підручник. Львів: Магнолія, 2007. 516 с.

17. Мочерний С. В. Політична економія: навч. посіб. для ВНЗ. Київ: Знання, 2002. 687 с.
18. Мочерний С. В., Скотний В. Г. Основи економічної теорії: підручник. Львів: Новий Світ, 2006. 600 с.
19. Основи економічної теорії / за заг. ред. П. В. Круша, В. І. Депутат, С. О. Тульчинської. Навчальний посібник. Київ: Каравелла, 2016. 448 с.
20. Основи економічної теорії / ред. А. Чухна. Київ, 2001. 606 с.
21. Основи економічної теорії / ред. В. Рибалкіна. Київ, 2002. 352 с.
22. Основи економічної теорії / ред. В. Федоренко, Ю. Ніколенко. Київ, 2005. 510 с.
23. Основи економічної теорії / ред. Л. Мельник, М. Корецький. Київ, 2005. 528 с.
24. Основи економічної теорії / ред. О. Мамалуя. Київ, 2003. 478 с.
25. Основи економічної теорії / ред. Ю. Ніколенка. Київ, 2003. 540 с.
26. Основи економічної теорії: навч. посіб. для студентів закладів вищої освіти неекономічних спеціальностей / за ред. акад. І. Ф. Прокопенка. Харків: ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2015. 260 с.
27. Основи економічної теорії: навч. посібник / за заг. ред. П. В. Круша та ін. Київ: Каравела, 2007. 448 с.
28. Основи економічної теорії: політекономічний аспект / ред. В. Базилевич. Київ, 2004. 616 с.
29. Основи економічної теорії: політекономічний аспект: підручник / за ред. Г. Климка. Київ, 2004. 615 с.
30. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
31. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: <http://www.minfin.gov.ua>.
32. Політична економія / ред. К. Г. Кривенка. Київ, 2001. 508 с.
33. Ряба О. І. Політична економія: навч. посібник. Рівне: НУВГП, 2010. 188 с.
34. Харвей Дж. Современная экономическая теория: Вводный курс. Москва, 2003. 698 с.

СТРУКТУРА ОЦІНКИ ТА ПОРЯДОК ОЦІНЮВАННЯ

Порядок оцінювання: конкурсний бал вступника *для здобуття другого (магістерського) рівня вищої освіти* оцінюється за шкалою від 100 до 200 балів (*фаховий іспит*). Фаховий іспит відбувається у формі комп'ютерного тестування. За кожну правильну відповідь тестового завдання (20 завдань) вступнику нараховується 5 балів.

Результати виконання завдань дозволяють виявити рівень підготовки вступника:

- 1 рівень (високий): 200-180 балів;
- 2 рівень (середній): 179-160 балів;
- 3 рівень (достатній): 159-140 балів;
- 4 рівень (низький): 139-100 балів.

Відповідальний секретар
приймальної комісії

Олег ДИКИЙ